Madjarite minevik

Csaba Csorba, János Estók, Konrád Salamon. Ungari ajalugu sõnas ja pildis. Algusest tänapäevani. Tõlkinud Ene Asu-Õunas, toimetanud Edvin Hiedel, kaane kujundanud Mari Ainso. Ilmamaa, 2005, 248 lk.

Ungari kultuuriminister József Hámor kirjutab Ungari ajalooraamatu eessõnas: "Pärast aastasadu kestnud rännakuid jõudsid ungarlased 896. aastal oma praegusesse koju, Karpaatia basseini. Enne neid olid seda piirkonda asustanud paljud muudki poolnomaadse eluviisiga rahvad, kuid ajaloo tormid on nad kõik minema pühkinud. Ungari rahvas oli ainuke, kellel õnnestus siin rajada oma riik ja kodu. Selles, et nõnda läks, mängis tähtsat osa arusaam, et ungarlased suudavad vaid Euroopasse sobitumisega oma rahvuslikku ja riiklikku olemasolu säilitada, mitte Euroopa vastu olles. Seda mõistsid nii suurvürst Géza kui ka tema poeg kuningas (Püha) István I, ja seda mõistsid ka nende järeltulijad, kes säilitasid läbi aastasadade Ungari riikliku suveräänsuse ning püüdsid Euroopalt üle võtta kõike seda, mis oli ülevõtmist väärt, loovutamata seejuures rahvuslikku iseseisvust." (lk. 5)

On omaette kunst mahutada paarisajale leheküljele ühe rahva ja riigi sajanditepikkune, nii ülendavatest kui ka alandavatest hetkedest rikas ajalugu kogu selle mitmekesisuses – alates rahva kujunemisest kuni tänase päevani. Tuntud Ungari ajaloolaste poolt 1999. aastal eelkõige võõramaalastest lugejate jaoks kirja pandud raamatus on pearõhk küll poliitilisel ajalool, kuid valgustamist leiavad olulisemad faktid ka majanduse, kultuuri ja muudestki valdkondadest. Esimeses peatükis käsitletakse lühidalt ungarlaste päritolu ja saabumist praegustele aladele, kus rajati riik. Järgnevad juba mahukamad peatükid. "Keskaegne Ungari kuningriik" räägib riigi mitmetest tõusudest ja langustest, trooni- ja abielutülidest, riigisisestest vastuoludest ja ühinemispüüetest, võidetud ja kaotatud sõdadest kuni saatusliku Mohácsi lahinguni, mil Ungari langes suuremal jaol Türgi, aga osaliselt ka Habsburgide võimu alla. Arhivaari süda tilgub verd, lugedes ridu, kuidas pärast kuningas Lajos II hukkumist õukond türklaste kartuses Budast põgeneb: "Kuninglik arhiiv laaditi (osaliselt) laevadele, aga seegi hävis, sest enamik Doonau laevu uppus. See tähendab, et peaaegu poole aastatuhande Ungari haldusajaloo dokumentatsioon muutus olematuks – nii püüavad ajaloolased keskaegse Ungari riigi funktsioneerimist tagantjärele juhuslikult säilinud dokumendijäänuste põhjal rekonstrueerida." (lk. 71)

Raamatu üks mahukamaid peatükke "Killustatusest tervikuks" jutustab, kuidas Türgi ikke alt vabanenud Ungari sattus Habsburgide krooni alla, mis tähendas ungarlastele jätkuvat võitlust oma õiguste eest. Peatükk "Kodanlikustuv Ungari" algab 1848. aasta revolutsiooniga, mil Ungaril õnnestus küll Habsburgid Ungari troonilt kukutada ja riik iseseisvaks kuulutada, kuid siis tuli austerlastele appi Euroopa sandarm, Vene sõjavägi, ja Ungarist sai jälle Austria provints. Euroopa poliitilist olukorda ära kasutades õnnestus Ungaril 1867. aastal siiski edu saavutada ja sõlmida Austriaga liit kaksikmonarhia näol, kus Ungaril oli oma põhiseadus, parlament ja valitsus. Järgnes Ungari kiire majanduslik ja kultuuriline tõus, mis kestis kuni Esimese maailmasõjani. Järgnev peatükk kannab aga kurjakuulutavat nime "Kahe maailmasõja kaotajana". Selle sissejuhatuses kirjutatakse: "20. sajand on üks õnnetumaid sajandeid Ungari ajaloos – ei olnud ju ungarlastele pärast 1526. aasta Mohácsi lahingut järgnenud türklaste vallutust osaks saanud nii suurt kaotust ja nii palju katsumusi kui pärast Esimest maailmasõda. Võitjate poolt dikteeritud Trianoni röövrahuleping – mis ei lõiganud ära mitte ainult tuhandeaastase Ungari kuningriigi vähemusrahvustega asustatud alasid, vaid röövis ka läbinisti ungari alasid, ühe kolmandiku ungari rahvastikuga – tähendas nii rasket rahvuslikku kaotust, mis sestpeale muutus Ungari ühiskonna iga viimast kui värelust määravaks teguriks." (lk. 179) Esimese maailmasõja kaotus, kus tuli naabritele loovutada 2/3 oma territooriumist, viis Ungari ka Teise maailmasõtta – ja jällegi kaotajate poolel. Järgnes Nõukogude ülemvõim, millesse langeb ka 1956. aasta traagiliselt lõppenud revolutsioon. Need ohvrid ei olnud siiski asjata, sest aitasid kindlasti kaasa nii Ungari kui ka teiste Ida-Euroopa riikide vabanemisele. Raamatu viimane peatükk ongi pealkirjastatud "Tagasi Euroopasse", see võtab kokku 1980. aastate teisel poolel toimunud demokratiseerimisprotsessid kuni aastani 1998.

Väljaande lõpus on isikunimede register, samuti Trianoni rahulepinguga Ungari küljest äralõigatud alade praeguste nimede register ungaripäraste vastetega. Tiheda teksti kõrval

Vaade Budast üle Doonau Pestis asuvale Parlamendile (valmis 1904), mis on 1000-aastase Ungari riikluse sümboliks.
Foto: P. Pillak

on ohtrasti kasutatud reproduktsioone, fotosid ja kaarte. Kõvakaanelise albumiformaadis väljaande puhul on rohked illustratsioonid igati õigustatud, seda enam, kui need on varustatud ka korralike lahtiseletavate allkirjadega. Samas tuleb tunnistada, et piltide kvaliteet jätab paljudel juhtudel soovida ja kui need on ka väikeseformaadilised, siis muutub illustratsioonide kasutegur küsitavaks. Kui jätkata kriitikaga, siis tuleb nõustuda Jukko Nooniga,[1] et raamatus on kohati musta tõlget, mis jäänud toimetamata, ja ka teksti küljendamisvigu – ilmselt kiirustava kirjastamistempo tagajärg.

Korralik ülevaade sugulasrahva ajaloost on eestlastel nüüd eesti keeles sellegipoolest olemas. Seni põhinesid meie teadmised Ungari ajaloost paljuski "Egeri tähtede" ja "Kapten Tenkesi" rahvusromantilisel mustvalgel käsitlusel. 1936. aastal Bernhard Linde toimetusel ilmunud koguteos "Ungari" on tänaseks muutunud bibliograafiliseks haruldu seks.[2] Nüüd jääb üle oodata uut eestlas(t)e kirjutatud Ungari ajalugu, mis oma ilmselt paratamatu komparativistliku pilguga tooks hõimurahva meile veelgi lähemale. Hea aluse on sellele pannud ajakirja Horisont 1997. aastal ilmunud erinumber "Ungari – madjarite maa".[3] Lihtlabase teadmisteta turistina küll Ungarisse minna ei sobi – sugulased ju ikkagi.

Peep Pillak

[1] J. Nooni. Kaks Ungari-raamatut räägivad hõimurahvast. – Eesti Päevaleht 30. IX 2005, lk. 13.

[2] Ungari: koguteos. Toimetanud [ja eessõna kirjutanud] Bernhard Linde. Sisu: Ungari-Eesti keele- ja ajaloovõrdlusi ning võimusuhteid / A. Raun. Jooni Ungari majanduselust / E. Ross. Jooni Ungari kirjandusest kodu- ja välismaal / A. Murakin. Mälestushetki Debreceni suveülikoolist / A. Koit. Ungari kirjandus eestikeelseis tõlkeis : [nimestik] / B. Linde, 114 lk. Tallinn, 1936.

[3] Horisont 1997, nr. 3.